

-teksten gezegd en gelezen tijdens onze voorstelling van 'de republiek' in de balie op maandag 6 juni 2022. (20.30 uur tot ±22.20 uur) via video-opname 'live' uitgezonden.

via onderstaande link zie je de registratie:

<https://debalie.nl/programma/de-republiek-60-06-06-2022/>

de eerste republiek op maandag zes juni tweeduizendtweentwintig om half negen in de balie.

gisteren, zondag vijf juni, vanaf elf uur ontmanteling van frascatitheater: vloeren, wanden, tribunes, stoelen, spots, kostuums, rekwisieten, schoenen, papieren wanden, zinken emmers, kwasten, grijspak, boeken, glazen, koffiemachine; na twee weken voorstellingen van de belgisch nederlandsche repertoirevereniging 'de veere' in fras drie werd met zijn elfen fras drie leeg en schoon opgeleverd.

maandag 'de republiek' in de balie.

stoelen, periakten, geplakte achtergronden, flessen wijn, dichtbundels, boeken, statieven, spots, twee ronde tafeltjes, lichtinstallatie naar de salon van de balie.

om half negen begint de republiek.

de lichtinstallatie wordt aangesloten,

de stoppen slaan door.

paniek bij de techniek.

er wordt een reservekabel aangelegd, de stoppen slaan weer door.

'zit er sluiting in een van onze spots?'

'alles is beneden opnieuw aangelegd, maar wat waar bij hoort, staat er (nog) niet bij.'

'toen de computer werd opgestart, is die meteen gecrashed.'

'we kunnen met de knopjes licht in de zaal maken.'

'geen paniek, we doen met wat we hebben.'

nu is er al begonnen om scherp half 9 zonder dat wat doorhadden.

muziek klinkt via een iphone via een microfoon.

er wordt gestreamed via facebook.

muziek wordt niet doorgegeven.

'had jij een vraag voor mij?'

we zijn met zijn dertienen.

het gesprek gaat over waar we zijn, over wat er nu was, over of dat de moeite waard was om dat aan degenen die dat via de baliety zouden gaan bekijken te gaan vertellen. de eerste tekst was van rilke, de tweede tekst was van faveray, er volgde een hele avond.

er was een anonieme gast die iets voorlas en verdween.

jan joris lamers
rainer maria rilke
uit: 'de aantekeningen van malte laurids brigge' 1910
vertaling pim lukkenaer

11 september, rue tóullier

zo. dus hierheen komen de mensen om te leven, ik zou eerder denken dat hier gestorven werd. ik ben uit geweest. ik heb gezien: hospitalen. ik heb een man gezien die wankelde en langzaam omviel. de mensen kwamen om hem heen staan, dat bespaarde me de rest. ik heb een zwangere vrouw gezien. ze schuifelde moeizaam langs een hoge, warme muur, waar ze af en toe de handen naar uitstrekke, als om zich ervan te vergewissen dat hij er nog was. ja, hij was er nog. daarachter? ik keek op mijn plattegrond: maison d'accouchement. goed. men zal haar verlossen - men kan dat. verder, rue saint-jacques, een groot gebouw met een koepel. op de plattegrond stond val-de-grâce, hopital militaire. dat hoefde ik eigenlijk niet te weten, maar kwaad kan het niet. de straat begon van alle kanten te ruiken. het rook, voor zover het viel te onderscheiden, naar jodium, naar frituurvet, naar

angst. alle steden ruiken 's zomers. dan heb ik een merkwaardig stekeblind huis gezien, het was op de plattegrond niet te vinden, maar boven de deur stond, nog vrij goed leesbaar: asyle de nuit. naast de ingang de prijzen. ik heb ze gezien. het was niet duur.

en verder? een kind in een stilstaande kinderwagen; het was dik, groenig en had een duidelijke uitslag op het voorhoofd. die was blijkbaar aan het genezen en deed geen pijn. het kind sliep, de mond stond open, ademde jodium, frites, angst. dat was nu eenmaal zo. het voornaamste was dat je leefde. dat was het voornaamste.

dat ik het maar niet laten kan, met het raam open slapen. elektrische trams razen klingelend door mijn kamer. auto's rijden over me heen. een deur valt dicht. ergens klettert een ruit omlaag, ik hoor zijn grote scherven lachen, de kleine splinters giechelen. dan plotseling een dof, opgesloten lawaai van de andere kant, binnen in huis. iemand klimt de trap op. komt, komt alsmaar. is er, is er lang, gaat voorbij. en weer de straat. een meisje gilt: ah tais-toi, je ne veux plus. de tram komt, een en al opwindig, aanrennen, eroverheen, over alles heen. iemand roept. mensen lopen hard, halen elkaar in. een hond blaft. wat een opluchting: een hond. tegen de morgen kraait er zelfs een haan, en dat is een grenzeloze weldaad. dan slaap ik plotseling in.

dat zijn de geluiden. maar er is iets dat vreselijker is: de stilte. ik geloof, dat er soms bij grote branden zo'n moment van uiterste spanning aanbreekt: de waterstralen vallen weg, de brandweerlieden klimmen niet verder, niemand verroert zich. geluidloos schuift bóven een zwarte kroonlijst naar voren, en een hoge muur, waarachter het vuur oplaait, buigt voorover, geluidloos. alles staat

met opgetrokken schouders, de gezichten samengetrokken boven de ogen, te wachten op de verschrikkelijke klap. zó is hier de stilte.

ik leer zien. ik weet niet waaraan het ligt, alles gaat dieper bij me naar binnen, en het blijft niet staan op de plek waar het vroeger altijd ophield. ik heb een innerlijk waar ik niets van wist. alles gaat daar nu heen. ik weet niet wat daar gebeurt.

ik heb vandaag een brief geschreven, daarbij is het me opgevallen dat ik pas drie weken hier ben. drie weken ergens anders, op het platteland bijvoorbeeld, en het kon net een dag zijn; hier zijn het jaren. (k wil ook geen brief meer schrijven. waarom zou ik iemand vertellen dat ik verander? als ik verander, blijf ik immers toch niet wie ik was; en ben ik iets anders dan eerder, dan is het zonnelaar dat ik geen kennissen heb. aan vreemde mensen, mensen die me niet kennen, kan ik onmogelijk schrijven.

zei ik het al? ik leer zien. ja, ik begin. het gaat nog slecht. maar ik wil mijn tijd goed gebruiken.

dat ik me er bijvoorbeeld nooit bewust van ben geworden hoeveel gezichten er zijn. er zijn massa's mensen, maar nog veel meer gezichten, want iedereen heeft er meer dan een. er zijn mensen die één gezicht jarenlang dragen, natuurlijk slijt het, het wordt smoezelig, het breekt op de vouwen, het rekt uit als handschoenen die men op reis heeft gedragen. dat zijn zuinige, eenvoudige mensen; ze wisselen het niet af, ze laten het nooit eens schoonmaken. het is immers goed genoeg, beweren ze, en wie kan hen van het tegendeel overtuigen? nu vraagt men zich wel af, daar ze meer dan een gezicht hebben, wat doen ze met de andere? ze slaan ze op. hun kinderen zullen ze dragen. maar het komt ook voor dat hun

honden ermee de straat op gaan. waarom ook niet. een gezicht is een gezicht.

andere mensen zetten verschrikkelijk snel hun gezichten op, het ene na het andere, en dragen ze af. eerst lijkt het hun dat ze er voor altijd genoeg zouden hebben, maar nauwelijks zijn ze veertig of ze zijn al aan het laatste toe. dat is natuurlijk wel een beetje tragisch. ze zijn niet gewend gezichten te sparen, hun laatste is in acht dagen versleten, er zitten gaten in, het is op veel plekken dun als papier, en daar komt dan geleidelijk de voering tevoorschijn, het niet-gezicht, en daar lopen ze mee rond.

maar die vrouw, die vrouw: ze was helemaal bij zichzelf naar binnen gevallen, voorover in haar handen. het was op de hoek van de rue notre-dame-des-champs. ik begon langzaam te lopen, zodra ik haar had gezien. als arme mensen nadenken moet je ze niet storen. misschien valt het ze toch in.

de straat was te leeg, zijn leegte verveelde zich en trok mijn stappen onder mijn voeten vandaan en klepperde ermee rond, hier en ginder, als met een klomp. de vrouw schrok en kwam uit zichzelf naar boven, te snel, te heftig, zodat haar gezicht in de twee handen achterbleef. ik kon het daarin zien liggen, zijn holle vorm. het kostte me een onbeschrijfelijke inspanning om bij deze handen te blijven, en niet te kijken wát zich eruit had losgescheurd. ik gruwde ervan een gezicht van binnen te zien, maar nog veel banger was ik voor niets dan die wonde kop zonder gezicht.

ik ben bang. tegen de angst moet je wat ondernemen als je hem eenmaal hebt. het zou heel akelig zijn hier ziek te worden, en mocht iemand op het idee komen me naar het hotel-dieu' te brengen, dan zou ik daar zeker sterven.

dit hotel is een aangenaam hotel, vreselijk druk. je kunt nauwelijks de voorgevel van de parijse kathedraal bekijken zonder het risico door een van de vele koetsen, die er zo snel mogelijk over het open plein naar binnen moeten, te worden overreden. het zijn kleine bussen, die onophoudelijk klingelen, en zelfs de hertog van sagan zou zijn equipage tot stilstand moeten brengen, als zo'n kleine stervende het in zijn hoofd heeft gehaald linea recta naar gods hotel te willen. stervenden zijn halsstar- rig, en heel parijs komt tot stilstand als madam legrand, brocanteuse uit de rue des martyrs, naar zekere plek in de cité komt rijden. opmerkelijk is dat deze verduivelde koetsjes buitengewoon intrigerende melkglasruiten hebben, waarachter men zich de meest verheven zielto- gingen kan voorstellen; daarvoor is de fantasie van een con- ciërge voldoende. heb je nog meer verbeeldingskracht en slaat die andere wegen in, dan zijn de mogelijkheden ge- woonweg onbegrensd. maar ik heb er ook huurrijtuigen zien aankomen, taxi's met open kap die volgens het ge- wone tarief reden: twee francs per sterfuur.

dit uitstekende hotel is heel oud, al in de tijd van koning chlodovech' stierf men er in enkele bedden. nu wordt er in 559 bedden gestorven. aan de lopende band natuur- lijk. bij een dergelijke monsterproductie zit elke dood op zich niet zo goed in elkaar, maar dat doet er ook niet toe. de massa, daar gaat het om. wie heeft vandaag de dag nog wat over voor een goed afgewerkte dood? niemand. zelfs de rijken, die het zich toch zouden kunnen permitte- ren uitvoerig te sterven, beginnen laks en onverschillig te worden; de wens een eigen dood te bezitten wordt steeds zeldzamer. even nog en hij zal even zeldzaam zijn als een eigen leven. mijn god, alles is er al. men komt, men vindt een leven, kant en klaar, men hoeft het maar aan te trek- ken. men wil weg of men is ertoe gedwongen: welnu,

inspanning overbodig: voilà votre mort, monsieur. men sterft al naar het uitkomt; men sterft de dood, die bij de ziekte hoort die men heeft (want sinds men alle ziekten kent, weet men ook dat de verschillende dodelijke aflo- pen bij de ziekten horen en niet bij de mensen; en de zieke heeft in zekere zin niets te doen).

in de sanatoria, waar immers zo graag en zo vol dankbaar- heid jegens artsen en verpleegsters wordt gestorven, sterft men één van de aan de inrichting verbonden do- den; dat ziet men graag. wanneer men echter thuis sterft, dan is het natuurlijk de hoffelijke dood van de betere kringen te kiezen, waarmee als het ware de eersteklas-be- grafenis al begint en de hele opeenvolging van haar prachtige gebruiken. daar staan dan de armen voor zo'n sterfhuis en kijken naar het hun zint. hun dood is natuur- lijk banaal, zonder enige omhaal. ze zijn blij als ze er een vinden die ongeveer past. te wijd mag hij zijn: men groeit altijd nog een beetje. alleen als hij niet dicht kan op de borst of de adem afsnijdt, is de nood aan de man.

rilke

matthias de koning

hans faverey
uit verzamelde gedichten 2020

nu het uur stil staat,

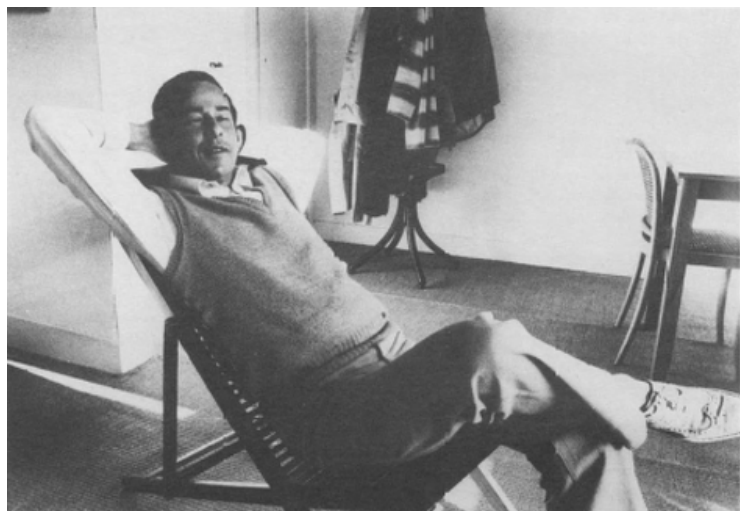
ademt alles afscheid uit
en stokt. deze of gene
mond lijkt nog te zuigen

op een tong die nauwelijks
meer iets terug kan doen.

wat te doen? verspreidt
de stilstand zich met
onmogelijke snelheid?

is dit nog riet dat daar wuift?

of wordt er alleen nog gewuifd
in taalresten op een flakkerend
scherm in een krimpand centrum?

faverey

miranda prein & marit hooijschuur
frans de waal
over: 'anders'2022

marcel wiegman

primatoloog frans de waal: 'als mannen hun handen en hun dickpics thuishouden, doen gemengde teams het heel goed'

de waal boog zich over genderidentiteit bij mensen en andere primaten. verfrissend: een chimpansee kan het weinig schelen of een man zich als vrouw gedraagt. 'wij zijn heel normatief: zó moet je leven.'

donna was een flink uit de kluiten gewassen chimpansee. 'een robuuste vrouw,' schrijft de wereldberoemde nederlandse primatoloog frans de waal, 'die zich masculiener gedroeg dan anderen.' ze had 'het grote hoofd met grove gezichtstrekken' van een man. gespierde handen en voeten. haar genitaliën waren die van een vrouw, maar verder leek ze in hoge mate op een man.

zodra de mannen de groep begonnen te intimideren met hun gebluf en lawaaiige geloei, deed donna lekker mee en stormde aan hun zijde in het rond. 'ze kon ook op twee benen met brede stappen rondlopen, armen zwaaiend en alle haren overeind, als een zwaarlijvige cowboy. net als bij de 'regendans' van wilde chimpansees kon ze bij een plotselinge stortbui ook ineens zo rondlopen. je zou zweren dat je een man zag.'

donna was, schrijft de waal, nog het best te omschrijven als 'een overwegend asexueel gender-nonconformerend individu'. ook mooi: niemand die zich aan haar stoorde, zeker niet de soortgenoten uit haar groep.

zijn apen toleranter dan wij?

"wel als het gaat om genderdiversiteit. als er een geboren is als vrouw, maar zich gedraagt als man. of als er een meer homoseksueel is dan heteroseksueel. ik heb nooit gemerkt dat ze daar een probleem mee hebben. dat is gewoon hoe jij bent."

waar zijn wij onze tolerantie verloren?

"dat weet ik niet. wij zijn heel normatief: zo moet je leven en niet anders. maar zit dat in de menselijke soort of de menselijke samenleving? waarschijnlijk houdt het verband met onze cultuur en religie. nodig is het niet."

wat is het belangrijkste dat we van de primaten kunnen leren?

"dat we de biologie het debat over genderidentiteit binnen moeten halen. dat we niet net doen alsof het gaat over culturele voorkeuren en dat we het gedrag van mannen en vrouwen naar believen kunnen veranderen. de vraag of je je man of vrouw voelt zit in je constitutie. wij zijn biologische wezens, wij kunnen niet onbiologisch opereren."

de waal vindt het een prachtig concept: gender, het gevoel mannelijk of vrouwelijk te zijn. waar het onderscheid tussen mannen en vrouwen qua geslacht zo goed als vastligt in de genitale anatomie en de chromosomen, wijst gender op flexibiliteit. een spectrum dat loopt van feminiën naar masculien, met alles daartussenin.

hij schreef er een boek over: anders. een studie naar genderidentiteit en seksualiteit bij mensen en andere dieren, vooral onze naaste verwanten: chimpansees en bonobo's. wat maakt ons tot mannen en vrouwen? hoe verhouden

we ons tot elkaar en hoe zit het met onze seksuele oriëntatie? een ideologisch mijnenveld, schrijft de waal opgewekt.

hij is deze week op bezoek in amsterdam, de stad die nog weleens wordt verafschuwd om zijn druktemakerij over genderneutrale toiletten en de vraag of je iemand hij, zij of hen moet noemen. maar de waal, al vele jaren werkzaam in de verenigde staten, zegt: "er ligt daar een werkgebied. wij hebben in amerika conservatieve politici die zeggen: er zijn mannen en vrouwen en dat is hoe het is. wij primatologen zijn ook erg gefocust op typisch mannelijk en vrouwelijk gedrag. het is hoog tijd om aandacht te besteden aan wat ertussenin zit."

het is interessant hoe het woord gender tot stand is gekomen, zegt de waal. psycholoog john money stoorde zich eraan dat voor mensen die niet direct in een hokje passen alleen negatieve termen bestonden: apart, bizar of eng. met zijn nieuwe term kregen transgender mensen niet alleen publieke erkenning, money verwierf zich er ook nog een enorme populariteit mee onder feministen, die gender tot een sociaal bedenkfel verklaarden.

money, schrijft de waal, was ervan overtuigd dat hij hoogstpersoonlijk van een jongetje een meisje kon maken. een afgrijselijk verhaal. money raakte betrokken bij de sekseverandering van een canadese jongen die het grootste deel van zijn penis verloor door een verprutste besnijdenis. money overreedde de ouders om ook zijn testikels te verwijderen en hem als meisje op te voeden.

bruce werd brenda en werd onwetend gehouden over zijn oorspronkelijke sekse. hij kreeg poppen en werd gekleed

als een meisje, maar hij liep en sprak als een jongen, verscheurde zijn jurken en stal autootjes van zijn broer. op school kreeg hij ruzie met andere leerlingen, omdat hij het liefst staande wilde urineren. pas toen hij veertien was, kreeg hij de waarheid te horen en keerde hij met de nieuwe naam david terug naar zijn oorspronkelijke genderidentiteit. op zijn 38ste pleegde hij zelfmoord.

je kunt kinderen net zo hard proberen een gender op te dringen, tot resultaat zal het niet leiden, zegt de waal.

'genderidentiteit zit in je. dat zeggen transgender mensen ook. een trans vrouw zegt niet: ik ben geboren als man. die zegt: ik ben geboren als vrouw, maar toevallig in het lichaam van een man.'

dat wordt nog steeds door veel mensen in twijfel getrokken.

"dat weet ik, ja. vroeger werd dat ook gezegd over homoseksualiteit: het is een mode, het is een lifestyle. maar transgender mensen geven al heel jong aan dat hun gender niet past bij hun sekse. waarom zou je dat doen als je alleen weerstand ontmoet? die kinderen moeten echt een innerlijke overtuiging hebben."

een tweede kind krijgen, is het perfecte tegengif voor het waandenkbeeld dat we het in de hand hebben hoe onze kinderen zullen worden, schrijft de waal. 'er wordt wel gezegd dat we ervoor zorgen dat jongens en meisjes zich aan de sociale normen aanpassen via onze keus van speelgoed. door onze eigen vooroordelen aan hen op te leggen duwen we hen in hun genderrollen. het idee is dat kinderen een onbeschreven blad zijn dat wordt ingevuld door hun omgeving.'

de waal: "in zweden is het onderzocht, een land waar men gendergelijkheid propageert. daar werd op speelgoedfabrikanten druk uitgeoefend om in de kerstcatalogus jongens af te beelden met een barbie droomhuis en meisjes met geweren en actiefiguren. het is goed om kinderen alle mogelijkheden te bieden, maar uiteindelijk bleken de meeste jongens toch gewoon gereedschap en wapens te kiezen en de meisjes poppen en kleertjes. ze laten zich niet dwingen. ze kiezen voor de rol waarvan ze zelf voelen dat die het beste bij hen past."

ik kan me vanuit feministische hoek wel wat kritiek op uw bevindingen voorstellen.

"de flexibiliteit van mensen is minder groot dan sommigen zouden willen. genderidentiteit heeft een biologische oorsprong. het probleem is: de biologie wordt er vaak wel bijgehaald als het gaat om homoseksuelen en transgender mensen, maar wordt ontkend als het gaat om gender in het algemeen. je kunt niet zeggen dat de keuze voor masculien of feminien gedrag een puur cultureel product is en tegelijkertijd beweren, zoals sommige feministen doen, dat transgender vrouwen geen echte vrouwen zijn omdat ze in een mannenlichaam zitten. dat is inconsistent."

"het stoort mij als de wetenschap met ideologie wordt vermengd. zo zijn psychologen er vaak van overtuigd dat wij allemaal gelijk zijn. het liefst ontkennen ze machtsstreven, want daar hebben ze een negatieve opinie over. terwijl ik denk: als je goed observeert, zie je dat alle primaten streven naar macht, mensen net zo goed als chimpansees en bonobo's."

en mannen net zozeer als vrouwen?

“zet vijf vrouwen in een kamer en laat ze een beslissing nemen. je ziet onmiddellijk hoe zich een hiërarchie vormt. maar in psychologische tekstboeken lezen we nog steeds dat mannen hiërarchischer zijn ingesteld dan vrouwen.”

u beschrijft hoe bij mensapen vrouwen en mannen zich los van elkaar organiseren, met ieder een eigen leider aan de top.

“dat begint al heel vroeg. jongetjes spelen met jongetjes en meisjes met meisjes.”

alleen wij mensen gooien het zaakje door elkaar.

“interessant hè? zelfs de jagers-verzamelaars deden dat niet. daarom heten ze ook jagers en verzamelaars, twee rollen voor mannen en vrouwen.”

geeft ons dat een voordeel?

de waal

cees walburg schmidt

jules romains

uit: 'la vie unanime' 1926

unanimisme overdenkend

voorwoord

over de lucht

de kleine beestjes in de lucht

in een groep mensen, in een groep microben

een mensenmenigte in een straat bijvoorbeeld, aangepast, zoals een massa microscopisch kleine beestjes zichzelf beïnvloedt.

de verwantschap toont zichzelf tussen een ster en een stad
een zelfde bewustzijn
een zelfde zwaartekracht
altijd al voor allebei
met de man die opkeek en zag als tolk
die mensen-dieren in de stad wat ze voorstellen
wat ze vertegenwoordigen
zelfstandige specialisatie is niet unaniem bij hen
maar ze trekken zich iets aan ze ordenen zich volgens
en in de vereniging van mensen
wisselwerking tussen de stad en de anderen, of preciezer:
de openbare samenvoeging het bijeengekomen publiek
frist het leven van de stad op bouwt versterkingen
rond de huurkazerne
uitgelezen kans voor de tyfus-microbe de tbc bacterie,
minder geciviliseerd: de syphilis
geen systeem, maar een slinger aan de inspiratie, de
geest, de motivatie
een manier om te kunnen voelen
een manier om te kunnen kunnen macht,
om de waarneming te ordenen, nieuwe waarachtigheden
te ontdekken om de realiteit te organiseren rekening
houdend met zijn
nieuwe ontdekkingen
om een soort aanpak toe te passen, te testen op de gevoeligheid, de intelligentie, het leven met een esthetiek, een wetenschapsfilosofie,
een moraal, een politiek als gevolg.
het programma is eenvoudig en helder als stof: het gemeenschappelijke leven

1

het leven van groepen, alle groepen

(stad, dorp, en daarin, verdere onderverdelingen: de straat, het theater, de kerk, de fabriek, het eten, de maaltijd, de vergadering van gekozen vertegenwoordigen, de forens, et cetera)

2

de emotionele, gevoelsmatige en tactiele wisselwerking tussen individu en groep, de uitbundige vreugde die in een menigte fuseert, de overgave aan het ritme aangegeven door de groep

het verzet van het individu tegen het unanieme
een zich los scheuren van de inlijving waar hij zich bewust van is

3

het minderwaardige van groepen, het onmenselijke, de kudde, de bende

4

het geloof van de unanieme:

de inspanning om nog de prille,

het zich van geen kwaad bewust zijnde spontane, kinderlijke, heldere bewustzijn van hun levendige eenheid aan de groep te geven,

de ontdekking van hun nieuwe 'ik'.

met als communicatie-middel

de poëzie, de roman, misschien het theater met de bijbehorende vorm

met parallelle tendensen, natuurlijk

om te beschrijven

wat dat dan is

dat 'unanieme'

je kunt van binnen voelen

wat er gebeurt als het 'unanieme' door je heen gaat zonder jezelf te verliezen

en dat is dan de eerste graad van heiliging

maar je kunt jezelf verliezen, verlaten,

om jezelf in het midden van een god te plaatsen en als
het je lukt
om je eigen centrum
en het centrum van
van die godheid
één te maken
kun je hoogste graad van heiliging bereiken
de ervaring van het unanieme
is vergelijkbaar
met de vereenzelving met een god, of afgod

romains
annette kouwenhoven
paul verhaeghe
uit: intieme vreemden 2022

kom hier dat ik je wegduw

bij onze geboorte worden wij de wereld in geworpen - ik
gebruik deze term omdat het echo's oproept van zowel

heideggers 'geworfenheit', als van de biologie (een moe-
derdier werpt haar jongen). •é of we aan het einde van
on leven door een tunnel gaan, met een licht in de verre,
daar heb ik mijn twijfels over, maar ik ben er wel zeker
van dat er bij de aanvang van ons leven een dergelijke
tunnel i~, met bovendien een al te fel licht bij de uit-
gang, om nog maar te zwijgen over het lawaai. na negen
maanden in volmaakte symbiose rondgedreven te heb-
ben in de oersoep van het moederlijk komt een mens 'ter
wereld'. nog voor die negen maanden lagen de elemen-
ten waaruit je opgebouwd zou worden verspreid in het
ruimere universum.

als baby hebben we geen flauw idee wie of wat we zijn,
laat staan wat ons overkomt, we zijn volslagen hulpeloos.
het enige wat we vermoedelijk ervaren is verlies - het ver-
lies van een veilige volledigheid. vanaf dat ogenblik zijn
we tegen wil en dank wezentjes op onszelf en start een
niet-aflatende reeks pogingen om de verloren volledi-
gheid te herstellen. dit proces kennen we onder de bena-
ming 'liefde', zoals blijkt uit de fabel van aristophanes
over de oorsprong ervan." volgens hem was de eerste
mens een tweeruggenbeest met vier handen, vier voeten
en twee hoofden. in zijn dubbelheid was het wezen volle-
dig en bij-gevolg perfect gelukkig. de oppergod zeus
werd jaloers op

zoveel geluk en knipte de mens in twee stukken. sinds-
dien

voelt iedereen zich alleen en is elk van ons op zoek naar
onze verloren wederhelft. we willen onze oorspronkelijk
volledigheid herwinnen, maar dat lukt nooit helemaal, w
moeten ons tevreden stellen met de liefde die enkel een
tijdelijke versmelting mogelijk maakt en altijd onvol-
maakt blijft, letterlijk on-vol-maakt, en slechts een bena-
dering kan bieden van de verloren eenheid. als ik aan
mijn geliefde zeg dat ik haar zou willen opeten, dan

bedoel ik dat ongeweten heel erg letterlijk, net zoals ik-zelf volledig in haar wil verdwijnen.

een merkwaardig neveneffect van onze pogingen om opnieuw samen te vallen met de ander is dat we op die manier onze identiteit verwerven. een pasgeboren baby heeft nog geen ik, het is een organisme wiens identiteit ingekleurd zal worden door de mensen die zich over het wiegje buigen. freud gebruikte daarvoor het begrip identificatie de hedendaagse psychologie spreekt over mirroring, spiegeling. identificatie is een te zwakke uitdrukking voor het proces, het oermorief is vele malen sterker en wordt veel beter verwoord door freuds oorspronkelijke term, de incorporatie, de in-lijving. ik wil de ander in mijn corpus. in mijn lijf, maar moet me tevreden stellen met het in me op-nemen van diens woorden en beelden. na een verteringsproces volgt daaruit mijn identiteit.

waarom we de woorden en beelden van onze ouders overnemen heeft een pragmatische grond: doen we dat niet, dan zouden ze ons weleens kunnen laren vallen. onze oudste en meest primaire angst is verlatingsangst, die omwille van onze hulpeloosheid als kind op een heel reële basis berust. ook als volwassene willen we niet in de steek gelaten worden en vaak gaan we ver, zelfs veel te ver, om toch maar niet de bons re krijgen. liefdesverdriet en verlatingsangst delen hetzelfde motief: ik wil niet alleen zijn.

gek eigenlijk. ik word 'mezelf' door mij te spiegelen aan de verwachtingen van de ander (hoezo 'word jezelf?!') en liefde is een poging om het scheidingseffect van onze geboorte teniet te doen. in beide gevallen willen we zo dicht mogelijk bij de ander zijn, ja, in hem of haar verdwijnen. een dergelijke oorspronkelijke doelgerichtheid vindt vooralsnog enkel mythische verklaringen, van aristophanes' tweeruggenbeest tot freud. toen deze laatste op het einde van zijn oeuvre de erosdrift naar voren

schoof, werd er hard gelachen. seks als basismotief voor ons denken en doen, dat kon nog net, maar de aanname dat een primaire levensdrift overal aan het werk zou zijn, met als doel de versmelting van afzonderlijke stukken tot steeds grotere gehelen? dat freud naast eros ook nog eens thanatos plaatste, de doodsdrijf, deed de deur helemaal dicht.

maar stel dat we die deur openen en die richting inslaan. dan kan geboorte beschouwd worden als het resultaat van een doelgerichtheid die lijnrecht ingaat tegen het willen versmelten. ditmaal is het doel de splitsing, het willen bestaan los van de ander. ik vind eenzelfde doel terug in zowel de manier waarop we onze identiteit uitbouwen als in de verhouding tot onze geliefden. 'laat me met rust!' is niet alleen een uitroep van pubers tot hun ouders en vice versa, maar weerklinkt ook vaak binnen een koppel. humorige toon verbergt de noodzakelijkheid van dit proces voor onze ontwikkeling: mocht het er niet zijn, dan waren we nooit bij onze ouders weggegaan om op eigen benen te staan.

de negatieve bijklank van het 'laat me met rust' verklaart vermoedelijk waarom er voor dit proces geen eenduidige benaming is, er bestaan termen als separatie, individualisatie, maar geen enkele is echt ingeburgerd. opvallend genoeg hoort er een oorspronkelijke angst bij, die haaks staat op de vorige. in plaats van de verlatingsangst gaat het nu om de schrik dat de ander veel te dichtbij komt, ja, zelfs onder mijn huid kruipt. dat is de intrusieangst, met als zwakkere variant de bindingsangst. in vergelijking met onze angst om verlaten te worden krijgt deze heel wat minder aandacht, net als het separatieproces zei f. bij mijn weten zijn er maar weinig smartlappen over het smachtende verlangen om alleen te zijn. het lijkt er sterk op dat de oorspronkelijke doelgerichtheid om op jezelf te zijn eerder in stilte werkzaam is.

een oertendens die in alle stilte werkzaam is en scheidt wat voorheen verbonden was - laat dat nu net de omschrijving zijn die freud gebruikte voor thanatos, de doodsdrijf samen met de erosdrijf een van zijn meest bekritiseerde begrippen. de benaming is misleidend, het accent ligt niet op willen sterven, maar op het uit elkaar doen vallen van een groter geheel in afzonderlijke stukken. anders gezegd:

exact het tegenovergestelde van de verbindende erosdrijf. de dood is een gevolg van dat uit elkaar vallen. freud schreef zijn theorie over eros en thanatos aarzelend neer, hij beseftte maar al te goed dat hij het onbegrijpelijke probeerde te vatten." wat men in de al te haastige kritieken op zijn theorie veelal over het hoofd ziet, is dat hij het nauwelijks over liefde en dood had, maar over energetische processen met een veel ruimer toepassingsveld dan het psychologische. eros zorgt voor de uitbouw van steeds grotere gehelen op grond van energetische spanningen die de boel bijeenhouden. vervolgens komt er een ont-lading van de geaccumuleerde energie waardoor stukken die voorheen verbonden waren uit elkaar vallen - dat is het effect van thanatos.

freud ontwikkelde zijn psychoanalyse in de periode waarin stoommachines vervangen werden door verbrandingsmotoren, gas door elektriciteit. wie bekend is met zijn werk, weet dat energie bij hem vanaf het begin een centrale functie had, deels metaforisch, maar deels ook niet, én dat hij er voortdurend mee worstelde. hij zou zich volmondig aangesloten hebben bij een uitspraak uit 1966 van nobelprijswinnaar natuurkunde richard feynman: 'dat we geen flauw idee hebben wat energie is.'

verhaege

emma remmelts

jorge luis borges

vertaling barber van der pol 1998

el aleph 1949

geschiedenis van de twee die droomden

de arabische geschiedschrijver al-ishaqi beschrijft het volgende voorval:

'geloofwaardige mannen (maar alleen allah is alwetend en machtig en goedertieren, en slaapt niet) vertellen over iemand in caïro die rijkdommen bezat maar zo grootmoedig en gul was dat hij ze allemaal op het huis van zijn vader na kwijtraakte en zich gedwongen zag te werken voor zijn

brood. hij werkte zo hard dat de slaap hem op een avond onder een vijgenboom in zijn tuin overmande en in zijn droom zag hij een volgevreten man die een gouden munt uit zijn mond haalde en tegen hem zei: 'jouw fortuin ligt in perzië, in isfahan; ga het halen' de volgende ochtend vroeg werd hij wakker en hij ondernam de lange reis

waar- bij hij de gevaren trotseerde die hoorden bij woestijnen, schepen, piraten, afgodendienaars, rivieren, roofdieren en mensen. ten slotte kwam hij aan in isfahan, maar eenmaal binnen die stad verraste de avond hem en hij strekte zich uit op de binnenhof van een moskee om te slapen. naast de moskee stond een huis en door een beschikking van god almachtig trok een bende dieven door de moskee en drong het huis binnen, en de bewoners die lagen te slapen werden wakker van het kabaal dat de dieven maakten en ze riepen om hulp. ook de burenschreeuwden, tot het hoofd van de nachtwachten van dat stadsdeel met zijn mannen toesnelde en de bandieten over het dak de wijk namen. de hoofdwacht liet de moskee doorzoeken en daar stuitte ze op de man uit caïro, en ze bewerkten hem zo met hun bamboestokken dat hij bijna bezweek. twee dagen later kwam hij in de gevangenis weer bij bewustzijn. de hoofdwacht liet hem halen en zei: 'wie ben je en waar kom je vandaan? de man verklaarde: "ik kom uit de beroemde stad caïro en mijn naam is mohammed al-magrebe. de hoofdwacht vroeg: "wat heeft je naar perzië gevoerd? de ander koos voor de waarheid en zei: 'iemand gaf me in een droom het bevel naar isfahan te gaan, omdat daar mijn fortuin lag. ik ben nu in isfahan en zie nu dat het fortuin dat hij beloofde de klappen moeten zijn die jij mij zo gul hebt gegeven' bij het horen van die woorden moest de hoofdwacht zo lachen dat hij zelfs zijn verstandskiezen ontblootte en ten slotte zei hij: 'dwaze, lichtgelovige man, ik heb driemaal gedroomd van een huis in de stad caïro met een achtertuin en in die tuin een zonnwijzer en achter de zonnwijzer een vijgenboom en achter de vijgenboom een bron en onder de bron een schat. ik heb niet het minste geloof gehecht aan die leugen. maar jij, misbaksel van een muilezelin en een duivel, bent louter bouwend op je droom

van stad tot stad gaan zwerven. laat ik je niet weer zien in isfahan. neem deze geldstukken en verdwijnt'. de man nam de geldstukken en keerde terug naar zijn geboortestad. onder de bron in zijn tuin (die de tuin uit de droom van de hoofdwacht was) groef hij de schat op. zo zegende god hem en beloofde en prees hem. god is de vrijgevege, de verborgene:

(uit het boek van de duizend-en-één-nacht, nacht 351)

borges

wim van der grijn

italo calvino

de overdenkingen van palomar 1983

vertaling: henny vlot

de wereld kijkt naar de wereld

na een reeks intellectuele teleurstellingen die niet de moeite waard zijn om te bespreken, heeft meneer palomar besloten dat hij zich hoofdzakelijk zal bezighouden met het kijken naar de ding van buitenaf. een beetje bijziend, verstrooid, introvert, lijkt hij qua temperament niet onder te brengen bij het type mensen dat gewoonlijk als observator wordt omschreven. en toch is het hem steeds overkomen dat bepaalde dingen - een stenen muur, een schelp, een blad, een theepot- zich aan hem voordoen alsof ze zijn nauwkeurige, langdurige aandacht vragen: hij begint ze te observeren bijna zonder het zich te realiseren en gaat met zijn ogen langs alle details, en het lukt hem niet meer ervan los te komen. meneer palomar heeft besloten dat hij van nu af aan zijn aandacht zal verdubbelen: allereerst door zich deze roep die van de dingen naar hem uitgaat niet te laten ontgaan; ten tweede door aan het observeren als handeling het belang te hechten dat het verdient.

op dit punt breekt een eerste moment van crisis aan: omdat bij er zeker van is dat de wereld hem van nu af aan een oneindige rijkdom aan dingen om naar te kijken zal onthullen, probeert meneer palomar alles met zijn ogen vast te houden wat binnen zijn bereik komt: hij heeft er geen enkel plezier in en houdt ermee op. dan volgt een tweede fase waarin hij ervan overtuigd is dat er maar een paar dingen zijn waarnaar hij moet kijken en naar andere niet, en dat hij ze moet gaan zoeken; om dit te doen moet hij steeds problemen het hoofd bieden over wat hij kiest en niet kiest, over de hiërarchie die hij aanbrengt in zijn voorkeuren; al snel merkt hij dat hij alles verknoeit, zoals altijd als hij zijn eigen ik erbij betreft en alle problemen die hij heeft met zijn eigen ik.

maar hoe kijk je naar iets terwijl je je eigen ik erbuiten laat? van wie zijn de ogen die kijken? gewoonlijk denk je

dat het ik iemand is die achter zijn eigen ogen staat als achter een raam en naar de wereld kijkt die zich in al haar weidsheid voor hem uitstrekt. aan die kant is de wereld; en aan deze kant? nog steeds de wereld: wat zou er anders moeten zijn? als palomar zich even goed concentreert lukt het hem de wereld vóór zich te verplaatsen tot voor het venster. en wat blijft er dan over buiten het venster? ook daar is de wereld, die zich voor de gelegenheid heeft verdubbeld in een wereld die kijkt en een wereld die bekeken wordt. en zichzelf dan, ook wel het 'ik' genoemd, meneer palomar dus? is hij ook geen stuk van de wereld dat naar een ander stuk van de wereld kijkt? of aangezien er wereld is aan deze kant van het raam en aan die kant, is het ik misschien niets anders dan het raam waardoor de wereld naar de wereld kijkt. om naar zichzelf te kijken heeft de wereld de ogen (en de bril) nodig van meneer palomar,

dus van nu af aan zal meneer palomar de dingen van buitenaf bekijken en niet van binnenuit; maar dit is niet genoeg: hij zal ze bekijken met een blik die van buiten hemzelf komt, niet vanuit hemzelf. hij probeert het experiment meteen te doen: nu is hij zelf niet degene die kijkt, maar de wereld van buiten die naar buiten kijkt als dit vastgesteld is, werpt hij een blik in het rond, in afwachting van een algehele gedaanteverwisseling. dat had je gedacht. hij wordt omringd door de grauwheid van alledag alles moet opnieuw bestudeerd worden. het is niet genoeg dat het buiten naar buiten kijkt: de af te leggen weg moet beginnen bij wat er bekeken wordt en dit verbinden met wat kijkt.

van de zwijgende massa der dingen moet een teken uitgaan, een roep, een sein: een ding maakt zich los van de andere dingen met de bedoeling iets te betekenen ... wat? zichzelf, een ding is alleen maar blij als het bekeken wordt door de andere dingen, wanneer het ervan

overtuigd is dat het zichzelf betekent en niets anders, te midden van de dingen die zichzelf betekenen en niets anders.

gelegenheden als deze komen zeker niet vaak voor, maar vroeg of laat zullen zij zich toch moeten voordoen: het is een kwestie van wachten tot zich een van die gelukkige momenten voltrekt waarop de wereld toevallig op hetzelfde moment wil kijken en bekeken wil worden en meneer palomar daar net tussendoor loopt. of liever, meneer palomar hoeft niet eens te wachten, want deze dingen gebeuren alleen als je ze het minst verwacht.

calvino

margijn bosch

lu xun

de vlieger 1925

vertaling k. ruitenbeek

als ik 's winters in peking, wanneer de sneeuw er nog ligt en de takken van de bomen zich als grauwe, kale gaffels aftekenen tegen de heldere lucht. ergens in de verre een paar vliegers trillend aan de hemel zie staan, brengt dat altijd een schok bij me teweeg en voel ik pijn.

in mijn geboortestreek viel de vliegertijd in de tweede lentemaand. als je dan het zoemende geluid van

windwiel-tjes hoorde en je keek omhoog, kon je een krabvlieger zien, grijs geverfd met verdunde inkt, of een teergroen getinte duizendpootvlieger. dan waren er nog een paar eenzame regelvliegers. die hadden geen windwiel-tjes en konden ook alleen maar heel laag vliegen, in hun schamele armoede boden ze een zielige aanblik. maar in die tijd liepen op de grond de blaadjes van de wilgen al uit en barstten de eerste sleedoorns al uit hun knoppen. tegen de achtergrond van de bonte stippen waarmee de kinderen de hemel versierd hadden loste dat alles op tot een grote, koesterende lentewarmte. maar waar ben ik nu:

overall nog de grimmigheid van hartje winter, maar de lang vervlogen lente van mijn reeds lang de rug toegekeerde geboortestreek danst aan de hemel.

toch, ik heb nooit van vliegeren gehouden. sterker nog, ik walgde ervan, ik vond het een dom spel voor achterlijke kinderen. voor mijn broertje, toen een jaar of tien, lag dat heel anders. hij was ziekelijk en akelig mager, maar kende niets heerlijkers dan vliegers. zelf kon hij er geen kopen, en ik stond hem ook niet toe te vliegeren dus restte hem niets anders dan met open mond in vervoering naar de hemel omhoog te staren, soms zowat de halve dag. als in de verte plotseling een krabvlieger omhoog dook hield hij verschrikt zijn adem in, als de in de war geraakte lijnen van twee tegelvliegers weer vrijkwamen sprong hij in de lucht van blijdschap. in mijn ogen was dat gedrag van hem belachelijk, verachtelijk, op een dag kwam het me opeens voor dat ik hem al een aantal

dagen nauwelijks had gezien- wel herinnerde ik me dat ik hem in de achtertuin dorre bamboestokjes had zien rapen. er ging me een licht op, en ik holde naar een rommelhok waar maar zelden iemand kwam. ik duwde de deur open en trof hem daar russen een stapel

verstofte rommel inderdaad aan. hij zat op een klein krukje, met zijn gezicht naar een hogere bank gewend. geschrokken stond hij op hij kromp ineen en alle kleur was uit zijn gezicht geweken. tegen de hoge bank aan leunde het bamboe geraamte voor een vlindervlieger, nog niet met papier beplakt. op de bank lag een paar windwieltjes, dat als ogen moest dienen. hij had ze zojuist met een strook rood papier versierd, ze waren zo goed als klaar. ik had het voldane gevoel een geheim te hebben ontdekt, maar was tegelijk razend bij het zien van zijn ogen, die mij hadden getracht te misleiden, razend dat hij zich zoveel moeite had getroost om stiekem zijn achterlijke kinderspelletjes te kunnen spelen .. meteen strekte ik mijn hand uit en brak een vleugel van de vlinder, ook smeed ik de windwieltjes op de grond en vertrapte ze. noch in leeftijd, noch in kracht was hij tegen me opgewassen, natuurlijk behaalde ik een complete overwinning. daarna liep ik hooghartig weg en liet hem in wanhoop in dat hok achter, wat hij daarna deed weet ik niet, het kon me ook niet schelen.

maar uiteindelijk ontliep ik toch mijn straf niet. dat was toen we allang niet meer bij elkaar woonden, toen ik al lang en breed volwassen was. door stom toeval was me een buitenlands werk over kinderen onder ogen gekomen, en toen ik dat gelezen had begreep ik dat spelen een volstrekt natuurlijke activiteit van kinderen is, dat speelgoed een geschenk van de hemel is aan het kind. dat geval van geestelijke mishandeling uit mijn jeugd, waar ik meer dan twintig jaar nooit meer aan had gedacht, kwam me toen plotseling weer voor ogen, en meteen ook leek mijn hart van lood, zo zwaar woog het. maar ondanks die zwaarte viel het niet van me af. het bleef maar loodzwaar op me drukken,

ik wist ook hoe ik het weer goed moest maken: ik moest hem een vlieger geven, zeggen dat het goed was dat hij vliegerde, hem aanmoedigen om te vliegeren, samen met hem vliegeren- we zouden schreeuwen, hollen, lachen-maar hij was toen al niet anders dan ik, ook hij had allang een snor en baard.

ik wist ook dat er nog een andere manier was om het weer goed te maken: hem om vergeving vragen, totdat hij zou zeggen: 'dat neem ik je toch allang niet meer kwalijk!' dan zou ik me zeker van een last bevrijd voelen, en het was een aanpak die geheel en al tot de mogelijkheden behoorde. toen we elkaar op een keer ontmoetten waren op onze gezichten al heel wat sporen van een bitter leven gekerfd, en het was mij zwaar te moede. geleidelijk kwamen we over dingen van vroeger te spreken. uit onze jeugd, en ik begon toen die gebeurtenis te vertellen, waarbij ik ze zelf als een dwaasheid uit mijn jeugd bestempelde. ik verwachtte dat hij zou zeggen: 'maar dat neem ik je toch allang niet meer kwalijk!', en dat ik me dan meteen opgelucht zou voelen, dat mijn hart daarna als van een last bevrijd zou zijn.

maar hij zei met een verbaasde lach: 'is dat werkelijk gebeurd?' het was alsof hij naar een verhaal over heel iemand anders geluisterd had, hij herinnerde zich er helemaal niets meer van.

als hij het volslagen vergeten was en ook geen enkele wrok koesterde, hoe kon er dan sprake zijn van vergeving? vergeving zonder wrok, dat is een ongerijmdheid. war viel er voor mij nog te hopen? mijn hart was gedoemd voor eeuwig zwaar te wegen.

de lente van mijn geboortestreek zweeft nu aan de hemel van dit verre oord. hij roept herinneringen bij me op aan mijn lang vervlogen jeugd, maar bezorgt me tegelijk ook een ongrijpbaar verdriet. laat ik dan maar schuilen in de grimmigheid van hartje winter- het is ook onmiskkenbaar

hartje winter overal om me heen, het maakt me zo nietig en zo bitter koud.

sara de bosschere
josse de pauw juni 2022

en? 'waarom zegt niemand iets!!!', wordt mij toegeschreeuwd als toneelhuis een negatief advies krijgt. het galmt in mijn kop en dus ben ik blij en opgelucht als de artiesten van het huis opstaan en zeggen wat er gezegd moet worden: dat ze willen theater maken, dat ze willen spelen. maar het valt mij tegen dat daarbij alweer die opgeblazen taal moet worden bovengehaald: topacteurs, grootste en belangrijkste theaterhuis van vlaanderen, kloppend hart van ons culturele leven... alsof op dat alles slechts één adres te plakken valt: komedieplaats 18, 2000 antwerpen. hou op, geliefde lullebakken! de macht heeft jaren geleden zijn vertegenwoordigers in de gelederen gedropt en niemand die erom maalde. we zagen het voor onze ogen gebeuren, stonden erbij, keken

ernaar en dachten dat het wel niet zo'n vaart zou lopen. ziehier het resultaat dat fameuze 'waarom zegt niemand iets!!!' werd mij bij mijn weten niet toegeschreeuwd toen het over kleinere, minder machtige, niet zo 'too big to fail' groepjes of mensen ging. luister eens, in de helft van de stukken die we spelen wordt de macht bekritiseerd, plaatsen we kanttekeningen bij wat waardevol of waardeloos is, maar als het erop aankomt iets te zeggen dat hout snijdt gaan we hakkelen en stotteren en komen we niet verder dan het jargon van de markt: topacteurs, de grootste, de beste, de langste, de sterkste en hier en daar moet natuurlijk ook het woord buitenland vallen. we vertrekken naar het buitenland! we lachen hier nogal wat af. tenzij je een petroleum verwerkend bedrijf in de haven bent, is dat een dreiging die niemand nerveus maakt. hou op, geliefde lullebakken! de macht heeft jaren geleden zijn vertegenwoordigers in de gelederen gedropt en niemand die erom maalde. we zagen het voor onze ogen gebeuren, stonden erbij, keken ernaar en dachten dat het wel niet zo'n vaart zou lopen. ziehier het resultaat. macht wil de kunsten het liefst als promotie zien voor haar denken. is dat zo vreemd? dat wou die vroegere macht ook al. misschien dat haar denken ons toen iets beter beviel? geen idee, ik probeer maar, misschien waren we er gewoon niet mee bezig, ik was aan het spelen. het is simpel. er moet meer geld komen voor de cultuur in dit land, in dit hele land. ik stel voor een bedrag dat vergelijkbaar is met wat we van onze belastingen besteden aan al die regeringen en hun klaplopers, hun ziekteverloven, chauffeurs en pensioenen inbegrepen. we gaan floreren! maar niet getreurd geliefde lullebakken, de macht telt vele sinterklazen, kerstmannen en paashazen. iconische figuren die zich vriendelijk over de kindjes buigen en ze in het oor fluisteren: 'speel maar lekker verder, wij zorgen wel voor het speelgoed.' noa

lang mist een doelpunt. tegen de doelpaal. en de commentator kraait: 'oooooh! daar zullen nu wel enkele duizenden euro's bijkomen!' u moet weten, beste lezer: noa lang speelt bij club brugge en die zijn al kampioen, niks meer te verliezen en wat u ook nog moet weten: noa gaat weg, naar een nieuwe 'club van zijn hart', om daar 'het beste van zichzelf' te geven, voor veel geld. en daar komen nu - na een trap tegen de paal - duizenden euro's bij volgens de commentator. het gaat hier over hoop, dacht ik ingetogen. de hoop dat hij er de volgende keer ingaat, dat hij zijn geld waard blijkt te zijn. zolang die hoop er is, is het geld er ook. hoop is een vreemd woordje. zo liggen er tegenwoordig nogal wat mensen die hoopten op een hoop in een put en is een bal tegen de paal een hoop geld waard. 'de komende vijf jaar zullen exotische planten worden aangepakt in de vlaamse kustduinen. ze komen voor langs de volledige kust en verdringen er de lokale duinnatuur. dit weekend wordt er een heuse bioblitz in de panne georganiseerd om de woekerplanten nog beter in kaart te brengen. op termijn moeten alle woekerplanten verdwijnen van de panne tot knokke en zo ruimte maken voor onze inheemse soorten.' zo stond het in de krant en ik had bijzonder veel moeite om aan planten te blijven denken. 'in de kustduinen vind je heel wat woekerplanten zoals de rimpelroos, de mahonie of de Amerikaanse vogelkers. ze zien er misschien mooi uit, maar op termijn overwoekeren ze alles en verdwijnen de eigen typische planten zoals orchideeën.' rimpelroos, mahonie, Amerikaanse vogelkers, herhaalde ik luidop en nadrukkelijk articulerend. het mocht niet baten. 'het wordt een gigantisch werk. zo zal de komende vijf jaar ongeveer 50 hectare aan planten verwijderd worden. met een kraan zullen we tot een meter diep de wortels opgraven. daarna gaat alles door een grote zeef zodat alle kleine wortels en takjes weggehaald

worden. dat wordt allemaal afgevoerd en vernietigd. als er zaden door de mazen van het net glippen, zullen die nadien met een riek handmatig verwijderd worden.' in mijn verbeelding spatte het bloed intussen alle kanten uit. druipende grijpkranen en donkerrood besmeurde rieken. de duinen vol ontwortelden. 'het project zal 7 miljoen euro kosten, 60 procent wordt gefinancierd door europa,' stond er ook nog. ik werd uitgenodigd door ontroerend goed om mee te werken aan een nieuwe theatervoorstelling. ontroerend goed is een theatergezelschap dat graag en gretig de grenzen van het medium opzoekt. we willen een ritueel maken, een ritueel dat zich niet wil inschrijven in een welbepaalde traditie, dat zich niet vasthaakt aan welke overtuiging dan ook, behalve dan misschien aan de overtuiging dat er getroost moet worden. wat en waarom dat moet gebeuren kan ieder voor zichzelf uitmaken. ook het publiek, want dat wordt betrokken bij het ritueel. er zijn geen hoofdrollen of bijrollen, geen figuranten of toeschouwers. de spelers weten wat er moet gebeuren en nodigen de mensen uit eraan deel te nemen. er is niet de minste dwang, niemand wordt voor schut gezet, geen gênante situaties, alles is enkel en alleen uitnodiging. de bedoeling is dat iedereen er na afloop een goed gevoel aan overhoudt. dat gevoel mag vaag zijn of uitgesproken, uitbundig of een beetje wee, als het maar een goed gevoel is. dat is de opdracht. en die is niet simpel. we lopen tijdens de repetities op alle mogelijke dunne lijntjes en slappe koorden en soms denk ik: nee alsjeblief, dit toch niet! en dan doen we het nog eens, zorgvuldiger, preciezer, of net aarzelender, proberen we datgene weg te laten wat ons in de weg stond, of iets toe te voegen waardoor het plots wél juist voelt. we proberen de 'cruX' van 'het ritueel' te vatten. zelf ben ik nooit een grote fan geweest van participatief theater, maar hier is toch iets anders aan de hand. ik ben geregeld

verbaasd en af en toe ook wel van slag. en dat is meteen de best mogelijke omschrijving van de toestand die ik bij het theater zoek: verbaasd en van slag.

erasmus mackenna
death of a naturalist
seamus heaney 1966

all year the flax-dam festered in the heart
of the townland; green and heavy headed
flax had rotted there, weighted down by huge sods.
daily it sweltered in the punishing sun.
bubbles gargled delicately, bluebottles
wove a strong gauze of sound around the smell. there
were dragonflies, spotted butterflies,
but best of all was the warm thick slobber
of frogspawn that grew like clotted water
in the shade of the banks.

here, every spring i would fill jampotfuls of the jellied
specks to range on window sills at home,
on shelves at school, and wait and watch until
the fattening dots burst, into nimble
swimming tadpoles.
miss walls would tell us how the daddy frog was called a
bullfrog
and how he croaked
and how the mammy frog laid hundreds of little eggs
and this was frogspawn.
you could tell the weather by frogs too
for they were yellow in the sun and brown
in rain.
then one hot day when fields were rank
with cowdung in the grass the angry frogs
invaded the flax-dam; i ducked through hedges
to a coarse croaking that i had not heard

before.the air was thick with a bass chorus.
right down the dam gross bellied frogs were cocked
on sods; their loose necks pulsed like sails. some hopped:
the slap and plop were obscene threats. some sat
poised like mud grenades, their blunt heads farting.
i sickened, turned, and ran.
the great slime kings
were gathered there for vengeance and i knew
that if i dipped my hand the spawn would clutch it.

heaney

vincent van den berg
jaques rancière
uit: 'de onwetende meester' 1987
vertaling jan masschelein

alles had zich, noodgedwongen , afgepeeld tussen de intelligentie van fénelon, die een zeker gebruik van de franse taal had willen maken, de intelligentie van de vertaler die er een nederlands equivalent van had willen geven en de intelligentie van leerlingen die de franse taal wilden leren. en er was gebleken dat geen enkele andere intelligentie noodzakelijk was. zonder nadenken had hij hen iets doen ontdekken dat hij samen met hen ontdekte: alle zinnen, en bijgevolg alle intelligenties die deze zinnen produceren, zijn van dezelfde aard. begrijpen is nooit iets anders dan vertalen, dat wil zeggen het

equivalent geven van een tekst, maar niet haar reden. er ligt niets achter de geschreven bladzijde. er is geen dubbele bodem die het werk vraagt van een *andere* intelligentie, die van de uitlegger; er is geen taal van de meester. er is geen taal van de taal waarvan de woorden en de zinnen de macht zouden hebben om de redenen voor de woorden en de zinnen van een tekst uit te zeggen. de vlaamse studenten hadden er het bewijs van geleverd: om te spreken over te *télémaque* hadden ze niets anders dan de woorden van de *télémaque* ter hunner beschikking. de zinnen van fénelon volstaan dus om de zinnen van fénelon te begrijpen en om te zeggen wat men ervan begrepen heeft. leren en begrijpen zijn twee manieren om dezelfde activiteit van het vertalen uit te drukken. er ligt niets onder de teksten, tenzij de wil om zich uit te drukken, dat wil zeggen om te vertalen. indien ze de taal hadden begrepen door fénelon te leren, dan was dat niet enkel door de gymnastiek die een linker met een rechter pagina. het is niet het vermogen om van kolom te veranderen dat telt, maar het vermogen om te zeggen wat men denkt in de woorden van de anderen. indien ze dat van fénelon hadden geleerd, dan was het omdat de act van fénelon als schrijver zelf de act van een *vertaler* was: om een politieke les in een legende te vertalen, had fénelon het grieks van homerus, het latijn van vergilius en de native of deskundige taal van honderd andere teksten, gaande van kindervertellingen tot erudiete verhalen, in het frans van zijn tijd omgezet. hij had voor deze dubbele vertaling dezelfde intelligentie gebruikt als zij op hun beurt gebruikten om met de zinnen van zijn boek te vertellen wat ze van zijn boek dachten. maar de intelligentie die hen frans had doen leren in de *télémaque* was ook dezelfde als degene waarmee ze de moedertaal hadden geleerd: door te observeren en te onthouden, door te herhalen en te verifiëren, door

datgene wat ze trachten tekenen te verbinden met wat ze reeds kenden, door te doen en na te denken over wat ze gedaan hadden. ze waren gegaan zoals men niet moet gaan, zoals kinderen gaan, op de tast, al *radend*. en daarmee stelde zich de vraag of men de aangenomen orde van de intellectuele waarden niet moest omkeren. is deze versmiede methode van het raden niet de ware beweging van de menselijke intelligentie die zich haar *eigen* vermogen toegeëigend? was het verbieden ervan niet in de eerste plaats het teken van de wil om de wereld van de intelligentie in twee te delen? zij die geloven in methoden stellen de slechte methode van het 'op goed geluk' tegenover de redelijke werkwijze- maar in feite nemen ze daarbij vooraf al aan wat ze willen bewijzen ze veronderstellen dat er een klein dier is dat een wereld explooreert door tegen de dingen te botsen die het nog niet kan zien en die het juist zal leren onderscheiden, maar het mensenkind is in de eerste plaats een sprekend wezen. het kind dat de gehoorde woorden herhaalt en de vlaamse student die verloren is in zijn télémaque, gaan niet in her wilde weg te werk. al hun inspanning, heel hun exploratie is op het volgende gericht: een menselijk woord is tot hen gericht en dat woord willen ze erkennen en ze willen er op antwoorden, niet als leerlingen of als geleerden, maar als mensen: zoals men antwoordt aan iemand die u toespreekt en niet aan iemand die u examineert: onder het teken van de gelijkheid.

rancièr

ewa lipska

ik zeg tegen de vogel:
ik vlieg erdoor.

de vogel zwaait naar me
met de gebruiksaanwijzing

uit de bundel: 'splinter' 2006
vertaling: ad van rijsewijk 2007

lipska

verantwoording ligt bij:

open kunstenaarsvereniging

'de (eerste) republiek' (sinds 1992)

en 'de balie' (sinds 1982)

inlichtingen:

<https://debalie.nl/>

<https://www.discordia.nl/>

<https://barreland.nl/>

<https://theatertroep.nl/>

deze keer met:

matthias de koning, wim van der grijn, emma remmelts,
vincent vandenbergh, annette kouwenhoven, miranda
prein, marit xx, margijn bosch, erasmus mackenna,
cees walburgh schmidt, jan joris lamers. florian diepen-
brock, ea.

via onderstaande link zie je de registratie:

<https://debalie.nl/programma/de-republiek-60-06-06-2022/>

correspondentie:

--riserv@gmail.com